

Biblija u nekim hrvatskim vjeronaučnim udžbenicima za četvrti razred osnovne škole prije i poslije Drugoga vatikanskog koncil

Darko Tomašević, Sarajevo

UDK: 373.33
(075)372.826(497.5:22)".../1962"
(075)372.826(497.5:22)".../1966/2013"
(075)372.826(73
Izlaganje sa znanstvenog skupa

Sažetak

Kateheza je sustavno poučavanje i odgajanje ljudi da upoznaju i prihvate vjeru u Boga te da Boga što bolje upoznaju. A najlakši put za upoznavanje Boga je Njegova riječ – Sveto pismo. Ono nažalost nije uvijek bilo središte i izvor katehetske pouke. Na sreću, krajem 19. stoljeća kateheza i materijali za župnu katehezu sve više počinju naglašavati važnost Biblije u katehetskom procesu, a taj naglasak nije prestao do današnjih dana.

Biblijski govor u katehezi mora pozivati na nasljedovanje, a ujedno mora biti prilagođen dobnom uzrastu onih koji su predmet katehetske pouke. Proučavajući pojedine vjeronaučne udžbenike hrvatskoga govornog područja za četvrti razred osnovne škole, može se zamijetiti da vjeronaučni udžbenici od 1880-ih godina pa sve do 1990-ih nisu bili u dovoljnoj mjeri biblijski utemeljeni i prikladni za navedeni uzrast. Pojedini udžbenici slijedili su skolastičko-katekizamski koncept pitanja i odgovora, dok su drugi više bili sociološko-religijski orijentirani i neprimjereni situaciji i kulturi hrvatskoga govornog područja. Ne može se reći da Sveto pismo nije bilo prisutno u ovim knjigama, ali ono nije imalo središnju ulogu, nego samo pomoćnu i deskriptivnu.

Vjeronaučni udžbenik tiskan 2005. godine puno je prikladniji i biblijski utemeljeniji negoli prethodni vjeronaučni udžbenici hrvatskoga govornog područja. Pokretačka snaga tog udžbenika je Biblija. Uspoređujući ove hrvatske udžbenike s

jednim vjeronaučnim udžbenikom koji se koristi u SAD-u, može se reći da taj udžbenik, uz mnoge svoje pozitivne strane, ima i nedostataka, a to je biblijska usmjerenost, budući da se ne može reći da je Biblija središte tog udžbenika.

Što bi stoga danas trebalo učiniti da Biblija zauzme središnje mjesto katehetske pouke? Trebalo bi Božju riječ gledati i doživljavati iznutra; ona mora biti formativna, a ne informativna. Mora voditi akciji, kao i aktivnom liturgijskom životu. Kateheza mora biti totalna: informirati, formirati i transformirati. Katehetska svijest mora prodrijeti u svaki vidik vjerničkog života i djelovanja, s tim da kateheta mora biti čovjek vjere koji će današnjem gladnom čovjeku nuditi hranu – Božju riječ.

Ključne riječi: *vjeronaučni udžbenici, Sveto pismo, kateheza djece, središte katehetske pouke, “totalna kateheza”.*

Uvod

Biblija je središte vjerničkog života, prije svega zbog činjenice da se radi o Božjoj riječi u riječi ljudskoj. I budući da je Božji govor uvijek suvremen i nov, njegovo prenošenje drugima uvijek je izazov, kako za prenositelja, tako i za onoga koji se prvi put susreće s Božjom riječi. S jedne strane, prenositelj osjeća strah od nemogućnosti ljudskim, materijalnim, riječima prenijeti Božju, nematerijalnu, poroku; s druge strane, osjeća radost pokušaja drugima prenijeti neistraživo bogatstvo Kristovo (usp. Ef 3,8).

Kateheza je “nastojanje Crkve da ljude učini Kristovim učenicima, da im pomogne vjerovati da je Isus Sin Božji, kako bi po vjeri imali život u njegovo ime, da ih odgaja i poučava u tom životu i da tako izgrađuje Tijelo Kristovo”.¹ “Kateheza je odgoj vjere djece, mladeži i odraslih, koji posebno uključuje poučavanje kršćanske nauke, na organski i sistematski način,

¹ Usp. Ivan Pavao II., *Apostolska pobudnica Catechesi tradendae Njegove Svetosti pape Ivana Pavla II. biskupima, svećenicima i vjernicima cijele Crkve o vjerskoj pouci u naše vrijeme*. Pretisak iz Glasa Koncila, br. 24/1979. (Zagreb: Glas Koncila, 1994.), 1; 2.

s ciljem da se uvedu u puninu kršćanskog života.”² Iako bi cilj kateheze trebao biti upoznavanje i približavanje Bogu, u povijesti katehetskog poučavanja Božja riječ, tj. Biblija, paradoksalno, nije uvijek bila u središtu poučavanja. To jest, pokušavalo se govoriti o Bogu, a ne slušati Njega; govorilo se posredno, iz drugotnih izvora, a ne iz temeljnog i prvog izvora, a to je sama Božja riječ objavljena u Svetom pismu. To je posebno bilo uočljivo u vrijeme skolastike, iako je u počecima kršćanstva, u apostolsko vrijeme i u vrijeme ranog kršćanstva, Biblija zauzimala središnje mjesto u vjerničkom poučavanju i približavanju djece i mladih Bogu. U novije vrijeme ponovno se uviđa da Biblija mora biti u središtu poučavanja, budući da je Božja riječ puno prihvatljivija, da je njezin način govora puno komunikativniji i da riječ Božja u Svetom pismu najbolje odgovara psihi čovjeka koji je otvoren prihvaćanju poruke spasenja. Stoga ne čudi da je Biblija, posebno nakon Drugog vatikanskog koncila ponovno postala izvor kateheze.

Dobar katehetski proces povezuje nekoliko elemenata, a to su prije svega: ljudsko iskustvo, Sveto pismo, Vjerovanje, svjedočenje vjere, slavljenje sakramenata i djelotvorno služenje braći ljudima. Od svih ovih elemenata, najvažnije je Sveto pismo. Ono je zemlja u kojoj svi ostali elementi moraju pustiti svoje korijenje. Nema kršćanskog života bez trajnog uspoređivanja i upućivanja na Sveto pismo; i nema ispravne kršćanske kateheze bez sustavne prisutnosti Biblije u samoj katehezi. To jest, za kršćanina, kateheza i Sveto pismo dvije su nerazdvojne stvarnosti. Biblija mora biti izvor vjerničkog života i nadahnuća.

Kao što je naglašeno, Božja riječ je prihvatljiva psihi čovjeka. No koja je to značajka biblijskog teksta da je on puno prihvatljiviji čovjeku od ostalih načina prenošenja određene poruke?³ Biblijski tekst odlikuje se *konkretnošću*. Tekst je konkretan, raspjevan, lagan, pun slika, bez apstrakcije i generaliziranja. Sljedeća značajka je *dijaloški karakter*. Osobe

² Usp. Ivan Pavao II., *Catechesi tradendae* 18.

³ Usp. Marko Pranjić, *Biblijska kateheza*, u: Marko Pranjić (ur.), *Biblija u katehezi*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 1992., 14-15.

u Svetom pismu puno razgovaraju, te u tom razgovoru dolaze do novih spoznaja i korigiranja vlastitih krivih stavova. Daljnja značajka biblijskog teksta je *doksologija*. Naime, velik dio Biblije prožet je veličanjem Boga Oca, Sina i Duha Svetoga; veličanjem Božjih djela, ljudskih radnji. I upravo zbog tih značajka biblijskom se tekstu ne može i ne smije pristupati jedino racionalistički, čisto logički i hladno.

1. VRAĆANJE VAŽNOSTI BIBLIJE U KATEHETSKOJ POUCI

Krajem 19. stoljeća u katehezi se počinje sve više naglašavati važnost Biblije. No to nije jedina novost. Uočavajući potrebe djece, njihovo shvaćanje, u katehezi se počinje uvoditi takozvana “školska Biblija”. Naime, nakon naglašenoga skolastičkog dogmatskog vida uvidjela se potreba nadilaženja suhoparnog nauka i poučavanja te iznošenja katoličkog nauka na lakši i slikovit način, primjeren prije svega dječjoj dobi. “Školska Biblija” dobila je svoj zamah sa Johannom Ignazom von Felbigerom (1724.-1788.) i Bernhardom Heinrichom Overbergom (1754.-1826.). Iako je Biblija riječ Božja, ona nije primjerena svakom uzrastu, u smislu da bi je svi uzrasti mogli bez poteškoća razumjeti. Potrebna je prilagodba Božje riječi, posebno za mlađe uzraste da bi se oni njome mogli koristiti. Iako se donekle može reći da je Biblija knjiga za zrelije uzraste, biblijsku poruku mogu shvatiti i djeca, posebno ako im se ta poruka približi na njima prikladan način.

A tu važnu ulogu igraju katehete! Kateheza je važna zbog toga što ona prenosi vjeru. Prva je Crkva naglasak stavljala na kerigmu – navještaj vjere, ali i na katehezu. Mogli bismo bez ustručavanja reći da je Isus prvi kateheta – onaj koji je druge učio o vjeri.⁴

Nakon srednjega vijeka i njegova više dogmatskog pristupa, s Drugim vatikanskim koncilom naglasak na Bibliji postaje sve veći. S Drugim vatikanskim koncilom nije se stalo, nego

⁴ Usp. Marinko Vidović, *Kateheta pred zrcalom Božje riječi. Biblija – izvor za katehetu*, Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije, Zagreb, 2008., 11.

je taj biblijski smjer nastavljen u nekoliko važnih dokumenata Crkve, poput *Općeg katehetskog direktorija*, proglašenog 11. travnja 1971., zatim apostolske pobudnice pape Pavla VI. *Evangelii nuntiandi* iz 1975. i *Catechesi tradendae* pape Ivana Pavla II. iz 1979. godine. Tu je i *Opći direktorij za katehezu* iz 1997. godine. Svi ovi dokumenti naglašavaju važnost Biblije, tj. njezino središnje mjesto u katehetskom poučavanju.

1.1. Okolnosti prenošenje biblijske poruke u katezezi

Biblija je važna i prevažna u katehetskom poučavanju. I ne samo da je važna ispravna egzegeza biblijskih tekstova nego je važno i kako se ta egzegeza, tj. govor o Bogu prenosi drugim ljudima. Dakle, govor o Bogu mora poticati na djelovanje. To ne smije biti govor koji će ostavljati bez daha i koji će biti zanimljiv, nego govor koji uz ljepotu biblijske poruke mora sadržavati i poziv na slijeđenje. To jest, biblijski govor u katezezi ne smije i ne može biti samo "biblijski", nego mora biti i "moralni". Biblija se može shvatiti tek onda kad je čovjek počne živjeti; bez toga će Biblija postati knjiga puna nerazumijevanja i knjiga gdje čovjek nalazi bezbroj pitanja na koja ne nalazi odgovora. Tek življenjem Biblije čovjeku mnoge "nejasne" stvari postaju jasne.

Uz to, navještaj biblijskog teksta usko je vezan uz život i svjedočanstvo navjestitelja. Naime, da bi biblijski navještaj bio prihvaćen od strane mlađih generacija, uz prihvatljiv i razumljiv govor njihovoj dobnoj granici, veoma važno mjesto ima životna praksa navjestitelja. Ako postoji nerazmjer između riječi i djelovanja samog navjestitelja, navještaj biblijskog teksta neće imati željenu učinkovitost. A da bi se sve to ostvarilo, navjestitelji Riječi Božje moraju imati dobru biblijsku izobrazbu, i to trajnu.⁵

Kod prenošenja biblijskog teksta, svakako treba imati na umu dobnu granicu onih kojima se biblijski tekst naviješta. Neki smatraju da je djeci do dvanaeste godine života najbolje

⁵ Netko je lijepo primijetio kako se vrlo često događa da katolici (a i dobar broj kateheta) smatraju da znaju sve o Bibliji. A velik dio njih nikad nije studirao Sveto pismo, pa ni čitao. I ako je čitao, to je bilo vrlo rijetko.

biblijski tekst prenositi u obliku pripovijedanja, dok se onima nakon dvanaeste godine života preporučuje izravno čitanje Svetog pisma, i onda dijaloziziranje sa svetim tekstom, bilo pojedinačno, bilo u zajednici.

Iako je Drugi vatikanski koncil donio mnoštvo promjena, proces obnove, posebno glede vjerske pouke, započet s Drugim vatikanskim koncilom nije i ne smije biti dovršen. Treba reći da ni jedan dokument Drugog vatikanskog koncila ne obrađuje izravno problematiku vjerske pouke, ili kateheze, ali se s pravom može reći da nekoliko koncilskih dokumenata dotiče ovu problematiku i da je Koncil u svojoj cjelovitosti “vježbanje u kršćanskoj ili vjerskoj pouci”.⁶ Koncil je započeo preobrazbu Katoličke Crkve, na mnogim poljima, pa tako i na katehetsko-poučavateljskom polju. U tom kontekstu najvažniji “katehetski” koncilski dokumenti, tj. oni koji su promijenili autoritetske i bogoslužne ustaljene okvire unutar Crkve su *Sacrosanctum Concilium*, *Gaudium et Spes*, *Dei Verbum* i *Nostra Aetate*. Sva ova četiri dokumenta otvorila su nove mogućnosti.⁷

Ne čudi, stoga, što je u gibanju nakon Drugoga vatikanskog koncila,⁸ koji je papa Pavao VI. smatrao velikim katekizmom modernog vremena, crkvena kateheza ponovo privukla pozornost. O tome svjedoče *Opći katehetski direktorij iz 1971.*

⁶ Gabriel Moran, *Religious Education after Vatican II*, u: David Efrogmson – John Raines (ur.), *Open Catholicism: The Tradition at Its Best: Essays in Honor of Gerard S. Sloyan*, Liturgical Press, Collegeville, 1997., 152.

⁷ “Bojim se da će povijest biti blaža prema autorima ovih dokumenata negoli prema generacijama nakon Koncila, zbog njihove omaške slijediti otvorenost, kreativnost i znanstvene napore prve polovice šezdesetih godina dvadesetog stoljeća” (G. Moran, *Religious Education after Vatican II*, 153).

⁸ Drugi vatikanski koncil u svojoj je dogmatskom konstitucijom *Dei Verbum* naglasio važnost Svetog pisma, ne samo u katehezi nego općenito u životu vjernika. O nastanku *Dei Verbum* vidi npr. Francis Holland, *Dei Verbum: Its Historical Break from Curial Theology and Its Subsequent Official Use*, u: William Madges (ur.), *Vatican II: Forty Years Later*, College Theology Society annual volume; 51, Orbis Books, Maryknoll NY, 2006., 113-144. Mnoga poznata teološka imena, poput Donalda Seniora, Josepha A. Komonchaka, Johna Dominica Crossana, Donalda Seniora, Barbare E. Reid, Josepha A. Fitzmyera, iznijela su svoja osobna viđenje o Drugom vatikanskom koncilu u knjizi: William Madges – Michael J. Daley (ur.), *Vatican II: Fifty Personal Stories*, Orbis Books, Maryknoll, NY, 2012.).

godine, zasjedanja Biskupske sinode posvećena evangelizaciji (1974.) i katehezi (1977.), apostolske pobudnice koje su u vezi s njima: *Evangelii nutiandi* (1975.) i *Catechesi tradendae* (1979.), *Opći direktorij za katehezu* (1997.).⁹ Izvanredno pak zasjedanje Biskupske sinode godine 1985. zatražilo je “da se sastavi katekizam ili sažetak cjelokupne katoličke nauke koja se odnosi na vjeru i moral”.¹⁰ Sveti otac Ivan Pavao II. tu je želju izraženu na Biskupskoj sinodi prihvatio kao svoju, priznajući da ona “potpuno odgovara istinskoj potrebi opće Crkve i pojedinih Crkava”.¹¹ I sve je učinio da se ta želja sinodalnih otaca ostvari.¹²

Koje promjene katehetska pouka mora imati na umu da bi i danas, pedeset godina nakon Koncila, bila relevantna? Moran smatra da ona mora pripaziti na dvije stvari. Prva bi se mogla nazvati formacijom, inicijacijom ili uvođenjem, gdje praktični vjernici, ili zajednica vjernika, poučavaju “početnike” kako odbržavati obrede i vjersku praksu. Dakle, odnosi se više na vanjsko štovanje. A druga je možda još važnija, a to je: “početnicima” pomoći da razumiju vjeru. Ovdje nije naglasak toliko na vanjštini, nego na “nutrini”. Ovaj stav otvorenosti prema “razumijevanju” jako je važan, jer je on

⁹ Ovaj ističe da se “... kateheza mora prožeti i napajati mišlju biblijskog i evandeoskog duha i stavova u stalnom dodiru sa samim tekstovima”. Vidi: *Opći direktorij za katehezu*, KS – Nacionalni katehetski ured HBK, Zagreb, 2000., br. 127.

¹⁰ Biskupska sinoda 1985. godine, Završni izvještaj II B a 4.

¹¹ Ivan Pavao II., Govor na Biskupskoj sinodi 7. prosinca 1985.

¹² Veliki dio katehetskih dokumenata, posebno za američku mjesnu Crkvu, donesen je u djelu: Martin Connell (ur.), *The Catechetical Documents: A Parish Resource*, Liturgy Training Publications, Chicago, 1996.). Dokumenti skupljeni u ovom djelu su: *Opći katehetski direktorij* (1971.); *Poučavati poput Isusa: Pastoralna poruka o katoličkom poučavanju u školi* (1972.); *Temeljna učenja za katoličku vjersku pouku* (1973.); *O evangelizaciji u modernom svijetu* (1975.); *Dijeliti svjetlo vjere: nacionalni katehetski direktorij* (1978.); *O katehezi u naše vrijeme* (1979.); *Obred kršćanske inicijacije za odrasle* (1988.); *Izazovi katehizacije odraslih: rast u vjeri* (1986.); *Vjerska dimenzija poučavanja u katoličkim školama* (1988.); *Odrasla kateheza u kršćanskoj zajednici* (1990.); *Upute za doktrinarno ispravne katehetske materijale* (1990.); *Uputa za katehete* (1993.); *Katekizam Katoličke Crkve* (1994.).

gotovo u suprotnosti sa stavovima kao što su: napad, osuda, odbacivanje, omalovažavanje. Razumijevanje pretpostavlja da je čovjek otvoren slušati, hladno razmišljati i pošteno suditi. Razumijevanje vjere će naći svoj odraz u socijalnom, političkom i vjerskom djelovanju. I tek onaj tko razumije vjeru, shvatit će i važnost i obvezu vjerske prakse. Stoga vanjski primjer roditelja, vjeroučitelja, kateheta i ostalih zaduženih za poučavanje mlađih naraštaja, nije dovoljan. On mora biti povezan s time da mlađi naraštaji shvate vjeru, da bi je onda mogli sami živjeti. Da, recimo, odlazak na nedjeljnu svetu misu ne bude tradicija koju su njegovali roditelji, djed i baka, nego osobni izbor, koji proizlazi iz razumijevanja vjere, a onda nakon toga i slobodnog prihvaćanja logičkih obveza koje iz toga slijede.

2. POJEDINI VJERONAUČNI UDŽBENICI PRIJE I NAKON DRUGOGA Vatikanskog koncila

U pokušaju ponovnog naglašavanja važnosti i središnjosti Svetog pisma u životu vjernika i u katehetskoj pouci, predstaviti ću nekoliko vjeronaučnih udžbenika i katehetskih pomagala hrvatskoga govornog područja (te jedan američki udžbenik) koji su se koristili u vjerskoj pouci djece četvrtog razreda osnovne škole i pogledati koliko mjesta zauzima biblijska tematika u tim knjigama. To jest, vidjeti je li Biblija bila izvor i središte katehetske pouke.

2.1. *Vjeronaučni udžbenik s kraja 19. stoljeća*

Prvi vjeronaučni udžbenik koji želim predstaviti i napraviti paralelu s današnjim vjeronaučnim udžbenicima, jest udžbenik tiskan 1882. godine u Zagrebu, autora, ili bolje reći priređivača, Đure Šimončića. Naslovljen je *Biblijske pripovijesti iz staroga i novog zavjeta za katoličku djecu pučkih škola*, a tiskan u Zagrebu 1910. godine. Početak ove knjige seže od 24. ožujka 1876. godine, kad je nadbiskupski duhovni stol zagrebački propisao osnovna predavanja kršćanskog nauka u pučkim školama. Ne temelju tog poziva autor Đuro Šimončić napisao je udžbenik koji je bio prikladan za djecu pučkih škola. Kao što sam autor

u predgovoru ističe, cilj ovog udžbenika nije obraditi sustavnu biblijsku povijest, nego su u njemu sabrane pripovijesti iz Svetog pisma "koje mogu djeca lako čitati, razumjeti i naučiti, a učitelj vjere lako će ih spojiti sa svakim dogmatičkim i moralnim naukom".¹³ Iz ovoga se može vidjeti da stari dogmatski pristup nije potpuno nestao, nego da se skolastički duh i dalje, barem djelomično, promicao. Naime, ovaj naglasak na dogmatskom pristupu bio je naznačen u osnovama predavanja kršćanskog nauka u pučkim školama koje je donio zagrebački nadbiskupski duhovni stol 1876. godine.

Udžbenik je napravljen tako da su pripovijesti iz Starog zavjeta predviđene za djecu 3. razreda pučke škole, a pripovijesti iz Novog zavjeta za djecu 4. razreda osnovne škole. Međutim, autor je u predgovoru istaknuo da se pojedine pripovijesti mogu kazivati i djeci prvog i drugog razreda. Od 75 pripovijesti iz Starog zavjeta autor smatra da je za djecu prvih i drugih razreda primjereno 17 zgoda, a radi se prije svega o zgodama s početka Starog zavjeta, kao što su stvaranje prvih ljudi, njihov grijeh, zgoda o Kajinu i Abelu, zatim opći potop, zgoda o Abrahamu i žrtvovanju Izaka, zgode o Josipu i njegovom odlasku u Egipat, zatim Mojsiju, te govor o Deset Božjih zapovijedi. Od 89 pripovijesti iz Novog zavjeta autor smatra da je za djecu prvih i drugih razreda primjereno 25 zgoda. Uglavnom se radi o zgodama iz Matejeva i Lukina evanđelja o djetinjstvu Isusovu, zatim o Isusovim čudima u Kani, Nainu, utišavanju oluje, Isusu koji je prijatelj djeci, te zgode o zadnjim danima Isusova života, tj. njegovoj smrti i uskrsnuću, zatim Isusova naredba da učenici krste sve narode i njegovo uzašašće na nebo, kao i zgoda o izboru apostola Matije umjesto Jude te silasku Duha Svetoga.

Biblijske pripovijesti donesene u Šimončićevoj knjizi poredane su kronološkim redom, koliko god je tu kronologiju bilo moguće slijediti, a prema tadašnjim saznanjima biblijske znanosti.

Prikaz biblijskog teksta je slobodan, tj. biblijski tekst se ne donosi u originalu, nego je dijelom doslovan, a dijelom

¹³ Đuro Šimončić, *Biblijske pripovijesti iz staroga i novog zavjeta za katoličku djecu pučkih škola*, Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada, Zagreb, 1910., 3.

prepričan, vjerojatno zbog dječje dobi i boljeg razumijevanja i praćenja.¹⁴ Što se tiče zastupljenosti biblijskih knjiga u Starom zavjetu, to izgleda ovako: iz Knjige Postanka ima 25 pripovijesti; nakon toga slijedi jedna pripovijest iz Knjige o Jobu, o njegovu životu.¹⁵ Slijedi 14 zgoda iz Knjige Izlaska, te jedna iz Knjige Jošuline, jedna iz Knjige Sudaca, jedna iz Knjige o Rutu, 7 zgoda iz 1 Samuelove, jedna pripovijest iz 2 Sam, 6 zgoda iz 1 Kr, jedna iz 2 Kr, jedna iz Knjige Jonine,¹⁶ 4 iz Knjige Tobijine, jedna iz 2 Ljet, jedna iz Knjige o Juditi, 5 iz Knjige Danielove, jedna iz Knjige Ezrine, jedna iz Knjige Esterine, te tri iz 2 Mak. Iz Novog zavjeta najviše zgoda ima iz evanđelja, njih 74. Slijedi 14 zgoda iz Djela apostolskih, s time da nema ni jedne pripovijesti iz ostalih spisa Novog zavjeta. Zadnja pripovijest govori o djelovanju apostolâ Petra, Jakova i Ivana, no opis njihova djelovanja temelji se na kršćanskoj tradiciji, a ne na Svetom pismu (govori se naime, kako su mučeni sv. Petar i Pavao, koje se godine to dogodilo; kako je mučen sv. Jakov; kako i gdje je svoj život završio sv. Ivan).

Knjiga obiluje i slikama, tj. gotovo svaki list ima po jednu sliku koja prikazuje dotičnu zgodu. Vjerojatni razlog tome je velik broj ljudi koji nisu znali čitati ni pisati, a vjerojatno i to što djeca lakše pamte slike.

¹⁴ "Prvi ljudi su bili presrećni u raji. Bog ih je ljubio kao otac svoju djecu. Nikada ih ništa nije zaboljelo i bili su besmrtni nesamo dušom nego i tijelom" (Đuro Šimončić, *Biblijske pripovijesti*, 7).

¹⁵ Razlog ubacivanja pripovijesti o Jobu nakon Knjige Postanka jest pokušaj kronološkog donošenja biblijskih zgoda. Približno datiranje biblijskih likova može se vidjeti na: <http://bibletimeline.info/> (19. 7. 2013.).

¹⁶ Stari je zavjet gledan u povezanosti s Novim zavjetom, tako da su zgode prikazane tako da se uvijek ukaže na Novi zavjet. Evo nekoliko primjera. U govoru o mani koju su Izraelci jeli u pustinji se kaže: "Mana, što je dnevice padala i Izraelce u pustinji hranila, živa je slika presvetoga tijela Kristova, koje svaki dan u svetoj misli s neba silazi i u svetoj pričesti duše naše hrani." Govoreći o Davidu iznosi se: „David je ličnost preznamenita: Spasitelj, u kojemu će se blagosloviti svi narodi, izaći će od njegova roda, zato odonda svi proroci opisuju Spasitelja kao sina Davidova. – David je *prilika Kristova*: preko muka svakojakih i poniženja dolazi do slave, kraljuje nad narodom Božjim i nadvlađuje neznabošce." Na kraju zgode o Joni kaže se: "Jona, koji je probavio tri dana i tri noći u ribi, izišao potom opet iz nje na novi život, prikaza naprijed smrt Isusovu i uskrsnuće od mrtvih" (Đuro Šimončić, *Biblijske pripovijesti*, 41, 63, 72).

2.2. Vjeronaučni udžbenik s početka 20. stoljeća

Vjeronaučni udžbenik za četvrti razred osnovne škole iz 1934. godine¹⁷ drukčije je koncipiran negoli udžbenik *Biblijske pripovijesti*. Naime, radi se o udžbeniku kojemu na prvom mjestu nije biblijski tekst, nego skolastičko-katekizamski pristup gdje se od učenika traži da pojedine vjerske istine, kao i određene molitve, nauče napamet. “Sadržaj Biblije uče đaci samo po smislu”.¹⁸ Koncept udžbenika jasno je vidljiv i po tome što se obrađuju samo “Deset Božjih zapovijedi” i “Pet crkvenih zapovijedi”.

U uvodu se temeljno govori o Božjim zapovijedima, tj. da je Bog davao zapovijedi kako u Starom zavjetu, tako i u Novom, te je tražio njihovo opsluživanje. Iz samog uvoda se može uočiti “branilački i dokazni pristup”. To jest, udžbenik je sastavljen tako da se “brani” kršćanski nauk te “dokazuje” njegova ispravnost, prije svega koristeći se biblijskim tekstovima. Pristup je prije svega deduktivan, a ne induktivan. Najprije se postavlja teza, a onda se “dokazuje” njezina točnost i ispravnost.¹⁹

Nakon uvoda slijedi “Deset zapovijedi”. Prva zapovijed tumači se u nekoliko odsjeka ističući da se Bogu treba klanjati i Njemu služiti. U SZ-u su se ljudi klanjali prinoseći žrtve, a za NZ udžbenik ističe žrtve Novoga saveza – svetu misu, gdje klanjanje mora biti ne samo izvanjsko nego i nutarnje (pozivajući se na Iv 4,19 i Isusov susret sa Samarijankom). Nakon toga

¹⁷ Usp. Ferdo Heffler – Eugen Kornfeind – Stjepan Kramar (ur.), *Kršćanski nauk za rimokatoličku mladež IV razreda osnovnih i I razreda viših narodnih škola*, Predsjedništvo biskupskih konferencija, Zagreb, 1934.).

¹⁸ Vidi napomene na početku udžbenika: Ferdo Heffler – Eugen Kornfeind – Stjepan Kramar, *Kršćanski nauk za rimokatoličku mladež*, 2.

¹⁹ Dakle, prvo se ističe nužnost zapovijedi, a onda se to potvrđuje činjenicama da je Bog dao zapovijedi i u SZ-u i u NZ-u. U SZ-u su te zapovijedi sažete u obliku “Deset zapovijedi” (vidi Izl 20,1-21), a u NZ-u je Isus zapovijedi usavršio i dopunio (tako se udžbenik poziva na Isusove riječi u Iv 13,34: “Zapovijed vam novu dajem: ljubite jedni druge”; Mt 5,17: “Ne mislite da sam došao ukinuti Zakon ili Proroke. Nisam došao ukinuti, nego ispuniti”; te upućuje na Mt 28,18, gdje Isus odlazeći s ovog svijeta vlast predaje Crkvi, da ona njegove zapovijedi tumači i čuva) (usp. Ferdo Heffler – Eugen Kornfeind – Stjepan Kramar, *Kršćanski nauk za rimokatoličku mladež*, 6-7).

slijedi odsjek koji govori o potrebi vjerovanja, unutar kojeg se govori o Svetom pismu, tj. o Božjem govoru u Starom i Novom zavjetu.²⁰ Zatim se govori o potrebi uzdanja u Boga pozivajući se na dva biblijska ulomka: iz SZ-a o Danielu i njegovom pouzdanju u Boga (Dn 14), te iz NZ-a o Kristovu pozivu čovjeku da se uzda u Božju providnost i da ne bude tjeskobno zabrinut (primjer su ptice, ljiljani, trava – usp. Mt 6,25-34). Prva Božja zapovijed uključuje i zapovijed ljubavi prema Bogu, što se potkrepljuje temeljnom zapovijedi SZ-a, Šema (Pnz 6,5), kao i Isusovom zapovijedi ljubavi prema Bogu i čovjeku (Mt 22,36-37; Mk 12,30-31). Donosi se i lijep primjer ljubavi prema Bogu kroz prikaz žene grešnice²¹ koja je suzama oprala Isusove noge.

I druga Božja zapovijed potkrijepljena je citatima iz Svetog pisma. Uz izravnu Božju zapovijed (Izl 20,7) da se ime Božje ne spominje uzalud, poziva se i na Marijin “Veliča” u sklopu njezina veličanja Božjeg imena. To jest, “Druga zapovijed” uključuje zapovijed svetiti ime Gospodnje, kao i ne pogrdivati njegovo ime,²² ne zaklinjati se,²³ izvršiti zavjet.²⁴

²⁰ Koliko je udžbenik napisan apologetski, pokazuje i nekoliko primjera povezanih sa Svetim pismom. Prvo se na istu razinu stavljaju i usmena predaja i Pismo: “Stoga je Usmena predaja iste vrijednosti i istinitosti kao i Sveto pismo”; zatim se govori o čitanju Svetog pisma: “Sveto pismo smijemo čitati samo onda, ako ima odobrenje od crkvene vlasti. Zabranjeno je katoliku čitati ga bez odobrenja.” Da je pristup Svetom pismu i dalje bio “negativistički” pokazuje i činjenica da se riječ Božja naziva „mrtvim slovom“, koje treba tumača, a to je predaja (usp: Ferdo Heffler – Eugen Kornfeind – Stjepan Kramar, *Kršćanski nauk za rimokatoličku mladež*, 14-15).

²¹ Udžbenik ovu ženu grešnicu krivo poistovjećuje s Marijom Magdalenom. O ispravnom stavu, vidi: Darko Tomašević, *Da Vincijev kod – istine ili laži*, Verbum, Split, 2006., 28.

²² Kad se govori o nepogrdivanju Božjeg imena uglavnom se donose mjesta koja govore o kažnjavanju onih koji pogrdju Božje ime. Tako se citira Lev 24,10-23 – treba kamenovati psovača; 1 Kor 6,10 – psovači neće baštiniti kraljevstva Božjeg (usp. Ferdo Heffler – Eugen Kornfeind – Stjepan Kramar, *Kršćanski nauk za rimokatoličku mladež*, 53-54).

²³ Ovdje se udžbenik poziva na Sir 23,9 (usp. Ferdo Heffler – Eugen Kornfeind – Stjepan Kramar, *Kršćanski nauk za rimokatoličku mladež*, 57).

²⁴ I ovdje je vidljiv više “negativistički pristup”, tj. češće se ističu kazne za neizvršavanje zavjeta. Tako se citira Pnz 23,22-24: “Kad zavjetuješ kakav zavjet Jahvi, Bogu svome, ne oklijevaj da ga ispuniš. Zacijelo će ga Jahve,

Govoreći o trećoj zapovijedi, svetkovanja dana Gospodnjega, udžbenik se poziva na Izl 20,9, kao i na Izl 16, koji govori o skupljanju mane u pustinji šest dana, dok se sedmog dana (subota) mana nije skupljala, jer je nije ni bilo.²⁵

Za četvrtu Božju zapovijed donose se samo primjeri poštovanja roditelja, te se tako govori o Samuelu, zatim Isusu, koji su primjeri poštovanja roditelja, ali i obratno, tj. o ljubavi roditelja prema djeci.²⁶ Uz četvrtu zapovijed udžbenik veže i potrebu poštovanja svjetovnih i duhovnih poglavara te donosi primjere iz NZ-a gdje se govori o potrebi poštovanja posebno duhovne vlasti (vidi Mt 16,13-19; Lk 10,16; Rim 13,1; 1 Pt 2,18).

I u petoj zapovijedi udžbenik se poziva na Sveto pismo. Naglašava se briga za život, ne samo ljudi nego i životinja.²⁷

Bog tvoj, od tebe tražiti; i bio bi ti grijeh. Ako se ne zavjetuješ, neće ti biti grijeh. Ali ispuni ono što prijeđe preko tvojih usana, zavjet koji si svojim ustima slobodno učinio Jahvi, Bogu svome.". Prop 5,4: "Bolje je ne zavjetovati, nego zavjetovati a ne izvršiti zavjeta" (Ferdo Heffler – Eugen Kornfeind – Stjepan Kramar, *Kršćanski nauk za rimokatoličku mladež*, 59).

²⁵ Zanimljivo je da se ne poziva na izvješće o stvaranju i Božjem odmoru sedmog dana. I kod ove zapovijedi naglašava se kazna za neobdržavanje, citirajući Lev 26: "Održavajte moje subote; poštujujte moje Svetište. Budete li živjeli prema mojim zakonima davat ću vam kiše u pravo vrijeme te će zemlja rađati rodnom a stabla po polju donositi plodove. Zemlji ću dati mir; tako ćete počivati a da vas nitko ne plaši. Šetne ću životinje iz zemlje ukloniti; mač neće prolaziti vašom zemljom. Ali ako me ne poslušate i u djelo ne provedete sve ove moje zapovijedi ... Sjetve ćete svoje uzalud sijati - neprijatelji vaši njima će se hraniti. Ja ću se protiv vas okrenuti, a vaši će vas neprijatelji ametice tući. Oni koji vas mrze gospodarit će nad vama. Bježat ćete i onda kad vas nitko ne bude progonio... Uzalud će se trošiti vaša snaga. Zemlja vam više neće davati svoga roda niti će stabla na zemlji donositi svojih plodova" (Ferdo Heffler – Eugen Kornfeind – Stjepan Kramar, *Kršćanski nauk za rimokatoličku mladež*, 64).

²⁶ I ovdje se navode kazne. Tako se donosi primjer dvaju Elijevih sinova, Hofnija i Pinhasa, koji su bili nevaljali (1 Sam 1,3; 2,12; 4,10-11) i koji su (zato) poginuli (usp. Ferdo Heffler – Eugen Kornfeind – Stjepan Kramar, *Kršćanski nauk za rimokatoličku mladež*, 70-71).

²⁷ Tako se citira Izr 12,10: "Pravednik pazi i na život svog živinčeta". Zanimljiva je opaska nakon ovog citata. "I ptice pjevice su nam od koristi, jer tamane gusjenice i druge štetocine na vočkama i na polju. Gdje opaka djeca razaraju ptičja gnijezda i tako uništavaju ptice, ondje propadaju voćnjaci" (Ferdo Heffler – Eugen Kornfeind – Stjepan Kramar, *Kršćanski nauk za rimokatoličku mladež*, 79).

Poziva se na SZ-tekstove poput Pnz 32,39; Mudr 16,13; kao i na loše primjere onih koji su radili protiv života (Saul protiv Davida - 1 Sam 20; Juda protiv Isusa). Uz brigu za fizički život, naglašava se i briga za dušu bližnjega.

Kod šeste Božje zapovijedi ukazuje se na primjere čistoće i stidljivosti (Noini sinovi – Post 9,18-29, Suzana – Dn 13 te Isusov Govor na gori, jer će “čisti srcem” Boga gledati – Mt 5). Uz to se navode NZ-tekstovi poput 1 Sol 4,1-8 i 1 Kor 6,12-20.

U sedmoj zapovijedi citiraju se primjeri i tekstovi poput Tobije, koji svoju ženu upozorava da stvar možda nije ukradena (Tob 2,11-14). Zatim zgoda o Nabotu i vinogradu (1 Kr 21).²⁸ Ističe se i potreba vraćanja tuđeg i naknade štete, pozivajući se na primjer Zakeja (Lk 19,1-10).

I osma zapovijed protkana je biblijskim citatima, poput Ps 15,1-3, Ef 4,25; Izr 12,22. Opet se u središte stavlja Isus, koji je “najuzvišeniji primjer istinitosti” te se citira Iv 14,6; 18,37.²⁹ Kad se govori o zabrani krivoga suda o bližnjemu i ogovaranja, donosi se primjer Isusa i žene grešnice (Lk 7,36-50).

Udžbenik ističe da deveta zapovijed uključuje da treba uzdržavati svetost i čast obitelji te u tom kontekstu citira Heb 13,4: “Ženidba neka bude u časti u svijuu i postelja neokaljana! Jer bludnicima će i preljubnicima suditi Bog”; Izr 6,32-33; kao i primjere dobrih obitelji u Svetom pismu, od Judite (Jdt 8) do Zaharije i Elizabete. No donosi i loše primjere (Filip i Herodijada – Mk 6,14-29). Udžbenik se poziva i na Isusovu zapovijed nerazrješivosti ženidbe (Mk 10,1-10).

Pod desetom Božjom zapovijedi udžbenik uključuje zapovijed marljivog obavljanja poslova svojega zvanja, i u tom kontekstu donosi primjer o talentima (Mt 25,14-30); želi se reći da će posao najbolje očuvati čovjeka od nepravedne želje za

²⁸ Udžbenik donosi i citat iz Izr 28,24: “Tko pljačka oca svoga i majku svoju i veli: ‘Nije grijeh’, drug je razbojniku”; ali i zgodnu posloviću: “Od tuđega dobra čuvaj ruke, Jer ćeš teške podnositi muke! Krivo stečeno nije blagosloveno!” (Ferdo Hefler – Eugen Kornfeind – Stjepan Kramar, *Kršćanski nauk za rimokatoličku mladež*, 110).

²⁹ I ovdje se donose primjeri kazne za one koji lažu; tako se donosi zgoda o Ananiji i Safiri (Dj 5,1-11) (usp. Ferdo Hefler – Eugen Kornfeind – Stjepan Kramar, *Kršćanski nauk za rimokatoličku mladež*, 118).

tuđim stvarima. I ovdje se ističu kazne koje će uslijediti za one koji budu težili za tuđim stvarima.³⁰

Drugi dio udžbenika govori o pet crkvenih zapovijedi. Taj je dio manje prožet biblijskim citatima, iako ih se može naći. Biblijski citati se uglavnom koriste da bi se potvrdio nauk Crkve, a manje je naglašen negativistički pristup, tj. kazne za neobdržavanje crkvenih propisa.

Da je udžbenik novozavjetno i kristološki usmjeren, jasno je na početku, iz prve slike, koja prikazuje Isusa kao zakonodavca Novog zavjeta. Time se željela istaknuti središnjost svetopisamske poruke. I inače udžbenik obiluje slikama. Reproducirano je 49 slika, uglavnom biblijskih, ali ima i crkvenih predmeta, i relikvija. Na kraju treba reći da je udžbenik naglašeno biblijski intoniran. Za pojedine se ulomke nažalost ne donose točni biblijski citati (za neke se uopće ne donose), nego se samo pripovijedalačkim načinom donosi zgoda (što je možda za djecu četvrtog razreda dovoljno). Ipak, smatram da bi bilo bolje da su za sve zgode donesena i biblijska mjesta, tako da bi se Biblija mogla (a i trebala) koristiti. Zastupljenost Staroga i Novoga zavjeta je ravnomjerna. Uz to, govoreći o zapovijedima, zgodno se isprepleću rečenice koje se odnose na dotičnu stvar, kao i šire zgode. To jest, spoj izreka i zgoda primjereno je korišten. Kod poučnih i poticajnih izreka najviše se koriste Knjiga Mudrosti, Knjiga Izreka, Knjiga Sirahova i Psalmi. Pojedine se zgode i izričaji ponavljaju (što je donekle i razumljivo, budući da se mogu primijeniti na razne situacije).³¹

³⁰ Donosi se primjer Elizejeva sluga koji je poželio stvari koje Elizej nije htio uzeti kao poklon od Naamana (vidi 2 Kr 5); kao i Jude koji je prigovarao što je Isus pomazan u Betaniji skupocjenom pomasti (Iv 12,1-11) (usp. Ferdo Hefler – Eugen Kornfeind – Stjepan Kramar, *Kršćanski nauk za rimokatoličku mladež*, 142-143).

³¹ Tako se recimo zgoda o Suzani pojavljuje u govoru o osmoj zapovijedi, tj. zabrani klevetanja i lažnog svjedočenja; ali i kad se govori o šestoj zapovijedi, tj. čednosti i čestitosti.

2.3. Vjeronaučni udžbenik (naslovljen *Katekizam 4*) za četvrti razred osnovne škole nakon Drugoga vatikanskog koncila

Neki od vjeronaučnih udžbenika koji su se koristili na hrvatskom govornom području nakon Drugoga vatikanskog koncila bili su udžbenici prevedeni s njemačkog govornog područja, tj. iz austrijske krajevine Crkve,³² ali bilo je i izvornih hrvatskih katekizama.³³

Iako udžbenik ima svojih pozitivnih strana, ipak smatram da ima dosta propusta, posebno gledajući iz biblijske perspektive. No nije samo biblijska perspektiva - o kojoj ću malo kasnije reći nešto više - problematična nego je problematičan i sam koncept udžbenika. Naime, udžbenik nema uočljivog koncepta. Mogući koncept je, ako se to može uopće nazvati konceptom, liturgijska godina. Naime, obrađuju se donekle, ali samo donekle, kronološki teme iz liturgijske godine. U tom smislu se govori o misijskoj nedjelji, "blagdanu"³⁴ Svih svetih, Dušnom danu, Isusovom rođenju, Čistoj srijedi, Isusovoj smrti i uskrsnuću, Tijelovu. No kako u taj koncept uklopiti početnu temu Abrahama, zatim zahvalu za plodnu jesen, govor o Ivanu Krstitelju, našoj ljubavi prema Bogu i ljudima, sakramentu pomirenja, kršćanskom životu, govoru o Crkvi? A sve su to teme koje udžbenik obrađuje! Ovdje ne želim dublje ulaziti u ovaj metodološko-konceptualni problem, nego ukazati na "biblijski" problem.

Uvodna tema udžbenika govori o Abrahamu. Međutim zgrade o Abrahamu su nabacane i nepovezane.³⁵ Biblijski citati

³² Udžbenik za četvrti razred nosi naslov: *Katekizam 4*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, ©1978.

³³ Neki od njih su: *Pozvani na gozbu*, *Uvođenje u vjeru i život kršćanske zajednice*, *Snagom Duha*, *Podimo zajedno*, *Put u slobodu*, koje je uredio Josip Baričević, a objavila Kršćanska sadašnjost u Zagrebu.

³⁴ Rabi se izraz "blagdan", a ne ispravan liturgijski naziv „svetkovina“ (vidi: *Katekizam 4*, 37).

³⁵ Počinje se govorom o pozivu Abrahamu da krene u nepoznato, zatim se ističe Abrahamova nesebičnost (jer je Lotu dao da bira zemlju), a onda se obrađuje tema Abrahamove pobjede nad pljačkašima Sodome te nakon toga Abrahamova želja da ima potomka (vidi: *Katekizam 4*, 11-13).

nisu izravni, nego prepričani, a uz to su i općeniti, a katkad i ne ukazuje na biblijski tekst.³⁶ Nakon govora o posjetu tajanstvenih gostiju Abrahamu, slijedi "Apostolsko vjerovanje", koje je jako teško povezati sa zadnjom zgodom, osim ako se nije željelo povezati Abrahama, praoca vjere, s vjerovanjem. No ta je poveznica neobična.

Sljedeća tema je zahvala za plodnu jesen, u kojoj nema nikakvih biblijskih citata.³⁷

Slijedi tema "Naša ljubav prema Bogu i bližnjima", gdje ponovno nedostaju biblijski citati, tj. uz biblijski tekst (iz Lk 10,27) nije naznačeno biblijsko mjesto, kao ni uz zgodu o "Rasipnom sinu".³⁸ Slijede primjeri da tragovi upućuju na Boga, koji opet nažalost nisu potkrijepljeni primjerima iz Biblije.³⁹

Slijedi poglavlje o "blagdanu Svih svetih" gdje se citira biblijski tekst iz Mt 25,34: "Tada će kralj reći onima sebi zdesna: 'Dođite, blagoslovljeni Oca mojega! Primate u baštinu Kraljevstvo pripravljeno za vas od postanka svijeta!'" koji učenici četvrtog razreda jako teško mogu povezati s blagdanom Svih svetih; a ujedno ovaj tekst ne govori o biti ovog blagdana.⁴⁰

³⁶ Citirajući zgrade o Abrahamu, navodi se samo poglavlje, a ne i redci; tako se samo ukazuje na Post 14 i Post 15, a uopće nema govora u kojim je to redcima. Nakon toga, kad se govori o Abrahamovim nepoznatim posjetiteljima, uopće se ne navodi gdje se ta zgoda nalazi u Bibliji (vidi: *Katekizam 4*, 13-14).

³⁷ Već sam napomenuo da je koncept udžbenika jako neobičan. Primjer toga su i teme ovog poglavlja, gdje se s temom zahvale za plodnu jesen povezuje govor o danu životinja! (vidi: *Katekizam 4*, 16-17).

³⁸ Vidi: *Katekizam 4*, 19-22. Slijedi japanska priča o Jukiko i čarobnjaku koju je jako teško povezati s Biblijom, i temom ljubavi prema Bogu, unatoč svem nastojanju priređivača udžbenika.

³⁹ Ovo poglavlje govori i o tome kako druge vjere nazivaju Boga (Kinezi, Arapi); zatim kako se drugi mole. Može se steći dojam da je ovo više udžbenik iz povijesti religija, a ne kršćanstva (katoličanstva). O manjkavostima knjige pokazuje i "manjkav" prijevod. Naime, na stranici 31 nalazi se rečenica: "Radovati se što me Bog hoće", koja nema previše smisla u hrvatskom jeziku (vidi: *Katekizam 4*, 31).

⁴⁰ Moglo bi se reći da je bit blagdana Svih svetih poziv na svetost, a slike koje ovaj udžbenik donosi teško se mogu povezati s blagdanom Svih svetih. Naime, donose se prizori: žena hrani golubove, radnici rade, žena s gitarom! (vidi: *Katekizam 4*, 37).

Slijedi odlomak o Ivanu Krstitelju, u kojem se citiraju određeni biblijski ulomci, ali opet necjelovito.⁴¹ Nakon toga slijedi tema o Isusovu rođenju gdje se biblijski prikazi o Isusovu rođenju donose cjelovito. Ipak, i ova tema donosi biblijske citate, jako lijepe, ali koji se s "rođenjem" teško mogu povezati.⁴²

Slijedi drugi dio teme "Naša ljubav prema Bogu i bližnjemu",⁴³ gdje se obrađuju Božje zapovijedi.⁴⁴ Kod obrade Božjih zapovijedi biblijski citati donose se cjelovito.⁴⁵ I iduća tema, a to je tema Pepelnice, koja se povezuje sa sakramentom pomirenja, ima prikladan biblijski tekst, a to je zgodna o Zakeju.⁴⁶

Slijedi poglavlje naslovljeno "Naš kršćanski život", koji u početku ne donosi ni jedan biblijski citat, a tek pri kraju ukratko govori o Bibliji, i to prilično površno. Recimo, ne kaže se kojim je jezikom napisana Biblija (iako se donosi i hebrejski i grčki tekst, skupa s ulomkom Biblije na hrvatskom jeziku. Čak se donose ulomci i na arapskom, kineskom i hindu).⁴⁷

Slijedi poglavlje "Proslava Isusove smrti i uskrsnuća". I ovo poglavlje, najtemeljitije i najprikladnije do sada, s biblijske strane dosta dobro obrađuje ovu temu. Donesen je prikaz

⁴¹ Govoreći o rođenju Ivana Krstitelja, samo se upućuje na Lk 1, ali ne i na retke (vidi: *Katekizam* 4, 40).

⁴² Mt 28,20; Iv 6,51; Mt 18,20; 25,40. Vidi: *Katekizam* 4, 45.

⁴³ Uočljiva je tiskarska pogreška. Naime, ovo je drugi dio teme, a u naslovu je naznačeno da je prvi (1); dok je u prvom dijelu teme stavljena oznaka (2) (vidi: *Katekizam* 4, 18, 48).

⁴⁴ Govori se o poštovanju prema roditeljima i donosi zgodan primjer. Ujedno se ističe da Bog *želi* da roditelji budu skupa (što je krivo učenje – Bog *zapovijeda* da se roditelji ne rastavljaju) (vidi: *Katekizam* 4, 50-51).

⁴⁵ Ukazujući na zapovijed "ne reci lažna svjedočanstva" donose se dva biblijska teksta, Mt 5,37 i Ef 4,25, koji dotiču ovu problematiku, ali ima i puno prikladnijih biblijskih tekstova (vidi: *Katekizam* 4, 62).

⁴⁶ Poslije se donose još tri biblijska teksta, među kojima i Jak 5,16: "Isповijedajte dakle jedni drugima grijehе i molite jedni za druge da озdravite!", koji i nije najprikladniji u pogledu opraštanja grijehа (vidi: *Katekizam* 4, 72).

⁴⁷ Još jedna manjkavost je što se donosi Ps 150, ali se nigdje ne kaže da je tekst iz Biblije (vidi: *Katekizam* 4, 81).

Isusove muke i smrti iz Lukina evanđelja.⁴⁸ I iduće poglavlje, naslovljeno “Isus pobjednik živi i vlada”, koje govori o Uskrsu i Duhovima, obiluje biblijskim tekstovima, tako da se može reći da je završetak udžbenika donekle popravio loš biblijski dojam.

U zaključku se može reći da ovaj udžbenik nije bio najprimjereniji za hrvatsko govorno područje. On je temeljno bio namijenjen austrijskom govornom području, kao i njihovoj vjerskoj situaciji. U tom kontekstu, može se reći da udžbenik nije bio biblijski orijentiran, nego više “religijski”. To jest, udžbenik više slični na priručnik iz povijesti religija negoli na katekizam za katolički vjeronauk. Ne može se reći da Biblija u ovom udžbeniku nije zastupljena, ali nije zastupljena u dovoljnoj mjeri i na način koji odgovara učenicima 4. razreda osnovne škole. Često nedostaju izravni citati iz Svetog pisma, često se uopće ne navodi ulomak iz Svetog pisma iz kojeg se tekst navodi, tako da učenici jednostavno ne mogu posegnuti za Svetim pismom i ondje pronaći i druge ulomke.

Uočljivo je da se u knjizi ne može naći nijedan “negativistički” pristup, tj. kad se govori o Božjim zapovijedima, nigdje se ne govori o Božjim kaznama za neizvršavanje zapovijedi. S jedne, taj je “pozitivistički” pristup dobar, no smatram da je trebalo ukazati i na “posljedice” neodgovornog pristupa vjeri i odnosa prema Bogu.

2.4. Sadašnji vjeronaučni udžbenik za četvrti razred osnovne škole

Vjeronaučni udžbenik za četvrti razred osnovne škole za katolike Hrvate u Bosni i Hercegovini i Republici Hrvatskoj izašao je 2005. godine u izdanju Biskupske konferencije

⁴⁸ I to poglavlje donosi još jednu “neprikladnost” ili, još bolje, nepotrebnost, za hrvatsko govorno područje. Radi se o tome da se donosi tekst svete mise. Poznato je da djeca germanskoga govornog područja ne idu redovito na misu, pa ih treba učiti odgovorima tijekom svete mise. To pak djecu hrvatskog govornog područja, u najvećem broju slučajeva, ne treba učiti (vidi: *Katekizam 4*, 96-101).

BiH i Nacionalnog katehetskog ureda Hrvatske biskupske konferencije.⁴⁹

Već u samom uvodu vidi se biblijsko usmjerenje udžbenika, kad se citiraju dva biblijska teksta (Lk 2,52 i Dj 17,27). Udžbenik želi povezati “Božju riječ i ... svakodnevní život... Vjeronaučne su teme obrađene mozaično, tj. isprepliću se i nadopunjuju biblijski, doktrinarni i iskustveni sadržaji”.⁵⁰ Ova tvrdnja u uvodu udžbenika nalazi svoju potvrdu, moglo bi se reći, na svakoj stranici udžbenika. To jest, udžbenik obiluje biblijskim citatima, tj. temelji se na Bibliji; zatim na doktrinarnim ulomcima službenog nauka Katoličke Crkve, prije svega citatima iz *Katekizma Katoličke Crkve*, a onda i na poticajnim primjerima iz života; sve je to obogaćeno ilustracijama koje obrađene teme još više približavaju ovoj učeničkoj dobi.

Uvodna tema govori o stvaranju svijeta i odmah se ukazuje na biblijski tekst o stvaranju Post 1,1-31; 2,4 (koji je ponešto skraćen radi prilagodbe dječjem uzrastu). Tema Božjeg stvaranja i sklada svijeta lijepo je nadopunjena Ps 8, koji govori o Božjoj veličini stvaranja te Ps 104.

Iduća tematska jedinica govori o susretu s Bogom, no nije baš najbolje potkrijepljena biblijskim citatima. Moglo se eventualno donijeti citat o susretu Mojsija i Boga, a ne citat iz Ps 139, koji govori da Bog čovjeka u potpunosti poznaje. Ni citat iz Mt 6,25-34 nije najprimjereniji ovoj temi, budući da govori o Božjoj brizi za ljiljane i za ptice. Možda je ovoj temi najprimjereniji biblijski tekst Ps 65, koji govori o potrebi zahvaljivanja Bogu za sva njegova stvarateljska djela. Ako se, međutim, ova tematska jedinica gleda kao susret Boga i čovjeka kroz stvorene stvari, koje upućuju na Boga, onda se biblijski tekstovi relativno dobro uklapaju u temu.

Treće tematska jedinica govori o čovjekovu odnosu prema Bogu, ili Božjem odnosu prema čovjeku. U tom kontekstu donose se tekstovi koji govore o Božjem savezu s ljudima i

⁴⁹ Ivica Pažin – Ante Pavlović, *Na putu vjere: vjeronaučni udžbenik za četvrti razred osnovne škole*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb – Sarajevo, 2005.

⁵⁰ Ivica Pažin – Ante Pavlović, *Na putu vjere*, 5-6.

njegovim zapovijedima danim za odbržavanje (ne imati drugih bogova i svetkovati dan Gospodnji - Izl 20,2.8-11; Pnz 30,15). Citira se i Ps 16 kao pozitivan primjer ljudi koji stoje uz Boga. Nakon toga se letimično donose i ostale Božje zapovijedi, koje su zgodno protkane i potkrijepljene poticajnim biblijskim tekstovima (Sir 3,12-13; Ef 6,1-4; Lk 10,25-30);⁵¹ tako, kad se govori o zapovijedi “ne ukradi!”, ukazuje se na Mt 6,19-21, gdje se potiče na zgrtanje blaga na nebu, a kad se govori o zabrani laganja, poziva se na Izr 12,17-22.

Četvrti odsjek nosi naslov “Božji nas glasnici zovu” i obrađuje temu vjere i čežnje za Bogom. U tom kontekstu jako dobro pristaje tekst iz Ps 63,2-4 o čovjekovom žedanju za Bogom. Odsjek govori i o Božjem pozivu (na svetost) te donosi primjer Ivana Krstitelja, s biblijskim tekstom Lk 3,1-20, gdje se opisuje Ivanovo djelovanje. I tekst iz Iz 42,1-9 zgodno ukazuje na onoga čiji je dolazak Ivan naviještao, onoga koji hvali nezatne (s tekstom iz Lk 1,51-53) i onoga kog je Djevica bila spremna začeti (s prikladnim tekstom iz Lk 1,26-38) te koji je rođen u Betlehemu (s tekstom iz Lk 2,8-14 koji se zgodno povezuje s Iz 9,5).

Peti odsjek govori o Božjim zapovijedima, s biblijskim ulomcima koji govore o početcima Isusova javnog djelovanja (Lk 3,16-22 – Isusovo krštenje; Mt 11,3-5 – Isusova moćna djela ozdravljenja). Donosi se i citat iz Ps 19,8-11, koji govori o privlačnosti Božjih zapovijedi, kao i Lk 2,41-51, koji govori o Isusovu boravku u Hramu kad je kao 12-godišnji dječak ispunjavao zapovijed “biti blizu Bogu”. Kontekstu lijepo odgovara i susljedni tekst s pozivom odlaska u dom Gospodnji (Ps 122,1-9).⁵² Slijedi govor o obdržavanju subote te biblijski tekst o tome kako je Isus u subotu ozdravio uzetoga te naglasio da i on može raditi kao i njegov otac – Bog, jer su on i Otac jedno (Iv 5,1-16).

⁵¹ Do sada je jedino mjesto gdje se ne upućuje na Bibliju na stranici 37, koje ističe da rečenica potječe od Pavla, ali se ne kaže da je to citat iz 2 Kor 13,11 (usp. Ivica Pažin – Ante Pavlović, *Na putu vjere*, 37).

⁵² U ovom se odsjeku nalazi još jedan važan biblijski tekst za koji se nažalost ne donosi izvor, a radi se izraelskoj molitvi *Šema* – Pnz 6,4 (usp. Ivica Pažin – Ante Pavlović, *Na putu vjere*, 71).

Šesti je odsjek naslovljen "Slijedimo Isusovo djelo" i počinje govorom o patnji i smrti, te se prikkladno citira Ps -10,1.12.17 18. Još jedan tekst lijepo oslikava ljudsku patnju i čežnju za izbavljenjem, a to je Mt 28-15,21, gdje Isus odgovara na molbu žene Kanaanke i ozdravlja joj kćer. Sadržaj odsjeka lijepo teče govorom o Isusovoj muci, tj. početcima muke, citiranjem Lk 22,39-46, povezujući to s Isusovim pozivom na služenje braći i njegovim primjerom te citatom iz Mt 25,31-40, gdje Isus naglašava: "Što god učiniste jednom od ove moje najmanje braće, meni učiniste." Uz to se donosi i citat iz Iz 49,15-16, gdje se podsjeća da je Gospodin uvijek s nama, bez obzira na patnje koje podnosimo. Odsjek donosi i govor o postu te se citira kakav je post Bogu mio (Iz 58,6-9 – opirati se nepravdi, pomagati gladnima i potrebnima). Kulminacija dolazi najavom uskrsnuća, tj. tekstovi uvode u uskrsnu radost, naravno i citiranjem Svetog pisma, gdje se izravno govori o uskrsnuću (Mt 28,1-10), ali i kerigmom prve Crkve koja je odmah ovu najvažniju tajnu kršćanstva prenosila budućim generacijama vjernika (1 Kor 15,1-8a). Slijedi tekst iz Iv 14,1-6, koji lijepo pokazuje da je uskrsnuće put koji trebaju slijediti i Isusovi sljedbenici ("Ja sam Put, Istina i Život") te da smo krštenjem u smrt njegovu kršteni, što će nas dovesti do novog života (Rim 6,3-4).

Sedmi odsjek nosi naslov "Gradimo Kristovu Crkvu", i počinje govorom o miru; ispravno se naglašava da Krist daruje pravi mir (Iv 20,19-23) i što sve taj mir uključuje (parafrazirajući Fil 4,3-9 – istinu, čistoću, ljubaznost, krepost). Kako Kristovu Crkvu vodi Duh, slijedi govor o Duhu, tj. o prvoj Crkvi, koja je hrabro svjedočila svoju vjeru nakon što je primila Duha Svetoga. Budući da sama riječ Crkva znači zajednica, slijedi biblijski ulomak o tome kako je prvoj Crkvi sve bilo "zajedničko" (Dj 4,32-25) te govor o širenju Crkve (Dj 2,32-41). Navodeći žalosnu činjenicu razjedinjenosti kršćana danas, udžbenik podsjeća na Isusovu molitvu da svi "budu jedno" (Iv 17,6.20-21).⁵³ Udžbenik završava kako je i počeo, Svetim pismom, to jest pozitivnim pozivom: stanovati u Domu

⁵³ Ovdje je pogreškom iz citata izostavljen redak 20 (vidi: Ivica Pažin – Ante Pavlović, *Na putu vjere*, 105).

Gospodnjem, vratiti se u nebesku domovinu. Pritom se navodi Mih 4, 1-5, koji ne govori izravno o nebeskoj domovini, ali tekst je zgodna aluzija na vječno blaženstvo.

Uspoređujući ovaj udžbenik i onaj iz 1978. godine, može se zamijetiti velik napredak u “dogmatsko-biblijskom” smislu. Ovaj udžbenik uvijek donosi točne citate iz Biblije, potiče na češće drugovanje s Božjom riječi u Svetom pismu, a i primjeri koje donosi više su “crkveni”, a manje “povijesno-sociološko-religijski”, tj. manje primjeri iz života raznih ljudi i civilizacija.

Može se slobodno reći da je ovo iznimno dobar udžbenik, kojem je “pokretačka snaga” Riječ Božja – Biblija. Sve teme koje se obrađuju “okreću” se oko srži, a to su biblijski tekstovi koji su prikladno izabrani, izbalansirani (i Stari i Novi zavjet), praktično-poticajni i katkad pojednostavnjeni, tj. prilagođeni uzrastu djece četvrtog razreda osnovne škole. Ako bi se u postotcima moglo odrediti koliko prostora zauzimaju biblijski tekstovi u udžbeniku, onda smatram da je to možda nešto manje od 40 posto svih tekstova – što je za svaku pohvalu.

2.5. *Vjeronaučni udžbenik u SAD-u za četvrti razred osnovne škole*⁵⁴

Što se tiče vjeronaučnih udžbenika u SAD-u, treba odmah naglasiti da ondje nema jedinstvenog službenog udžbenika, nego ima bezbroj udžbenika koje je odobrila Komisija za nadzor korištenja katekizma Biskupske konferencije SAD-a.

Ovdje se služim udžbenicima u izdanju izdavačke kuće *RCL Benziger*.⁵⁵ Kako ta izdavačka kuća objavljuje nekoliko

⁵⁴ O uporabi Biblije u katehezi od pomoći mogu biti sljedeći naslovi: Carol Dorr Clement, *Biblical Catechesis in the United States: Gilmour's Bible History*, u: *The Living Light* 39 (2002), 52-61.

⁵⁵ *RCL Benziger* je izdavačka kuća koja njeguje dugu tradiciju izdavanja vjerske literature i čiji korijeni idu do 1792. godine, kada je Joseph Benziger počeo prodavati vjerske knjige u Einsiedelnu u Švicarskoj. Do danas ta kuća nastoji izdavati katoličke knjige za vjersku pouku. Sjedište izdavačke kuće je u Cincinnatiju, država Ohio.

nizova vjeronaučnih udžbenika, ja sam se opredijelio na niz *Faith First*.⁵⁶

Udžbenik je podijeljen u četiri dijela, što donekle slijedi podjelu *Katekizma Katoličke Crkve* na četiri dijela: što vjerujemo; što liturgijski štujemo; kako vjeru živimo; kako molimo.

Prije prvog dijela, dakle na samom početku udžbenika, donosi se tekst iz Svetog pisma, iz Matejeva evanđelja 22,36-40, želeći podcrtati dvije najvažnije zapovijedi: ljubiti Boga i ljubiti bližnjega kao samoga sebe.

Prvi dio, "Vjerujemo", ima nekoliko poglavlja. Prvi naslov je "Ja ću biti tvoj Bog", u kojem se naglašava važnost prijateljstva s Bogom, što je povezano s konceptom saveza, Božje objave (i punine te objave u Kristu), te temom vjere i ispovjedne formule *Vjerovanja*. Donosi se tekst iz Ivanova Evanđelja o "nevjernom Tomi", sa zaključnim riječima: "Blaženi koji ne vidješe, a vjeruju" (Iv 20,24-29).

Drugo poglavlje obrađuje temu Božje riječi koja je sadržana kako u Starom zavjetu, tako i u Novom. Donosi se lijep citat iz Ps 119,105: „Tvoja riječ nozi je mojoj svjetiljka“. Ispravno se ističe središnjost Božje riječi sadržana u Novom zavjetu, a najviše u evanđeljima. Ovaj naslov ne donosi puno biblijskih citata, ali se jasno prikazuje važnost i značenje Staroga i Novog zavjeta.

Sljedeći naslov govori o potreba slušanja Boga i Božjih riječi (s citatom iz Iz 66,5: "Poslušajte riječ Jahvinu"). Uz to se donosi zgodna o Samuelu, tj. njegovu pozivu, ali se ne donosi izravan citat, samo upućivanje i prepričavanje ove zgodne (1 Sam 3,8-10).

⁵⁶ *Faith First – Prvo vjera* je vjeronaučno izdanje udžbenika koji nudi sveobuhvatnu i učinkovitu metodu vjerskog učenja. Udžbenici se temelje na *Katekizmu Katoličke crkve*, gdje se produbljuju četiri glavna dijela katekizma: ispovijest vjere - Vjerovanje, sakramenti vjere, život vjere te molitva u životu vjere. Uz to, pristup Bibliji je "dubinski", tj. svako poglavlje u knjizi potiče djecu na čitanje Svetog pisma, a ujedno se donosi i primjena tih ulomaka na konkretan život. Uz to, cilj ovog niza udžbenika je povezati poglavlja u knjigama s liturgijskim životom župe.

Četvrto poglavlje obrađuje temu Oca koji je na nebesima (s citatom iz Ps 148,5.13 o potrebi hvaljenja imena Gospodnjega), govoreći o raznim imenima u Bibliji za Boga kao i njegovoj brizi na čovjeka. U tom kontekstu se citira Mt 6,26.28.30, koji ističe Božju brigu i za ptice i za cvijeće, a kako onda neće za čovjeka (Post 1,27 – jer je čovjek stvoren na sliku Božju). Jedno od Božjih imena je i Stvoritelj, stoga se parafrazirano donosi Ps 8 koji govori o Božjim stvarateljskim djelima.

Sljedeće poglavlje obrađuje temu Božjih obećanja Izraelu. U tom poglavlju citiraju se samo dva biblijska teksta (Ps 29,11: “Jahve narod svoj mirom blagoslivlje” i Iz 9,1.5: “Narod koji je u tmuni hodio, svjetlost vidje veliku. Jer, dijete nam se rodilo, sina dobismo... Ime mu je Savjetnik divni, Bog silni... Knez mironosni”), zatim se obrađuju teme o Adamu i Evi te o obećanju izbavitelja – Spasitelja – Isusa Krista.

Iduće poglavlje govori o Isusu Kristu, Sinu Božjem. Opisuje je početak Isusova utjelovljenja i njegov prvi nastup u sinagogi u Nazaretu (Lk 1,35; Mt 1,21; Lk 4,18-19). Ističe se da je Isus ljubio svijet, što je posebno vidljivo u čudima ozdravljanja ljudi (Mt 9,27-31 – ozdravljenje dvojice slijepaca). Na kraju se govori o svecima koji su utjelovili Isusove vrijednosti.

Sedmo poglavlje obrađuje temu Isusove smrti i uskrsnuća. Upućuje se na tekst Mt 26, 26-28 („Ovo je tijelo moje...“); a zatim na Isusovu smrt (Lk 23, 34.46) gdje Isus oprašta svojim mučiteljima. Zatim se opisuje Isusovo uskrsnuće i uzašašće, ali se ne ukazuje ni na jedan biblijski tekst.

Sljedeće poglavlje govori o Duhu Svetom, s uvodnim biblijskim tekstom iz 1 Kor 12,3: “I nitko ne može reći: ‘Gospodin Isus’ osim u Duhu Svetom”. Opisuje se Isusovo obećanje Duha (Iv 14,16-18) te njegov silazak (Dj 2,1-4).

Iduće poglavlje govori o temi Boga kao pastira (Ps 23,1: Gospodin je pastir moj). Isus je Dobri pastir (Iv 10,11-15) koji svoj život daje za ovce. U spremnosti za žrtvovanje za druge potiče se na podupiranje Caritasa te tjelesnih djela milosrđa.

Zatim se obrađuje tema Božjeg naroda s citatom iz Ps 100,3: “Njegov smo narod i ovce njegove”, a nakon toga se donosi tekst iz 1 Pt 2,9, gdje se kaže da je narod Božji – tj. Crkva “rod izabrani, sveti puk”. Zatim se govori o kraljevstvu

Božjem, a ne donosi se ni jedna prispodoba o kraljevstvu iz Novog zavjeta, što donekle čudi, iako se ideja kraljevstva dosta dobro opisuje.

Drugi dio udžbenika, "Liturgijski štujemo", počinje poglavljem koje govori o slavljenju Božje ljubavi, tj. o euharistijskom slavlju. U ovom se poglavlju donose samo dva biblijska ulomka, Ps 111,1-2: "Hvalit ću Jahvu svim srcem svojim" i Ps 66,3-4: "Sva zemlja nek' ti se klanja i nek' ti pjeva". Donose se i detalji o liturgijskoj godini, i stoga je razumljivo da nema puno biblijskih tekstova.

Iduće poglavlje obrađuje temu "Biti dionik Kristova života i djela". Donose se samo dva biblijska citata, Iv 4,14: "A tko bude pio vode koju ću mu ja dati, ne, neće ožednjeti nikada" te parafrazirani tekst iz 1 Kor 12,13.27: "Ta u jednom Duhu svi smo u jedno tijelo kršteni. A vi ste tijelo Kristovo." Ovo poglavlje obrađuje temu sakramenata, posebno sakramenata inicijacije, a sakramenti su neznatno biblijski potkrijepljeni.

Iduće poglavlje nosi naslov "Isus hrani narod – zгода iz Svetog pisma". Doneseno je nekoliko biblijskih tekstova koji govore o temi hranjenja: Ps 28,9: "Pasi narod svoj do vijeka"; Izl 16,4: "Učinit ću da vam daždi kruh s neba. Neka narod ide i skuplja svaki dan koliko mu za dan treba"; Lk 9,10-17 – izvješće o hranjenju 5 tisuća ljudi.

Poglavlje koje slijedi nosi naslov "Isusovo iscjeliteljsko djelo". Isus iscjeljuje i tijelo i dušu, te se govori o sakramentu pomirenja i bolesničkog pomazanja. Donose se dva biblijska teksta, Ps 6,3: "Jahve, ozdravi me", te prepričana zгода o rimskom satniku koji je tražio da mu Isus izliječi slugu – Mt 8,5-13. Iako se govori o navedenim sakramentima, nisu izabrani prikladni biblijski tekstovi koji bi ova dva sakramenta bolje objasnili i približili (poput Isusova davanja ovlasti učenicima da opraštaju grijehe ili tekst iz Jakovljeve poslanice o mazanju bolesnika).

Petnaesto poglavlje govori o zgoti Isusova ozdravljenja Jairove kćeri (Lk 56-8,40). Uz taj biblijski tekst donosi se još samo Ps 4,4: "Gospodin će me uslišiti kad ga zazovem." Tema je briga za bolesne i one koji pate, gdje se želi naglasiti da ne bi trebali Boga prozivati zbog patnje, nego mu se moliti u vremenu

trpljenja i muka. Oba biblijska teksta dobro približavaju ovu temu.

Sljedeće poglavlje nosi naslov “Znakovi Božje ljubavi”. Tema su sakramenti koji služe za izgradnju zajednice: sveti red i ženidba, kao i govor o obitelji. Citiraju se biblijski tekstovi: Ps 111,9: “Sveto je i časno ime njegovo”; te Mk 3,13-14, koji govori o Isusovu izboru Dvanaestorice. Iako se dotiče i teme o papi kao Petrovu nasljedniku, uopće se ne ukazuje na taj biblijski tekst; što je još čudnije, ne donosi se ni jedan tekst koji govori o sakramentu ženidbe (zajedništvu i nerastavljivosti). Dotiče se i teme redovništva, a opet se nigdje ne upućuje na slobodni izbor beženstva (Mt 19,12).

Treći dio knjige nosi naslov “Živimo”. Počinje poglavljem koje nosi naslov “Stvoreni na sliku Božju”, koje obrađuje teme duše, slobodne volje, izbora, emocija, osjećaja. Od biblijskih tekstova spominju se Ps 119,73: “Tvoje me ruke stвориše i oblikovaše”; Post 1,27: “Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko, stvori ih”; Mk 12,30-31 – najveća zapovijeda, a povezano s govorom da čovjek ima slobodnu volju i može izabrati ljubiti Boga i čovjeka, te Lk 22,54-65, koji govori o Petrovom zatajenju Isusa u Kajfinom dvoru, a povezano s temom izbora (kako čovjek može napraviti i loš izbor).

Sljedeće poglavlje nosi naslov „Blaženstva“, a obrađuje temu blaženstava, tj. ljudske sreće i neba. Donose se prikladni biblijski tekstovi: Ps 144,15: “Blago narodu kojem je Jahve Bog”, te Mt 5,3-10 – Isusov Govor na gori o blaženstvima koja donose pravu sreću, a to je predati svoje srce Bogu.

Iduće poglavlje naslovljeno je “Živjeti svet život”, a govori o temi savjesti, moralnim vrednotama, kušnjama, grijesima, manama te posvetnoj milosti. Jedini biblijski tekst koji se donosi je Ps 128,1: “Blago svakome koji njegovim hodi stazama”. Iako je tema ovog poglavlja “negativna” (grijesi, mane), ipak se pristupa s “pozitivne” strane preko spomenutoga biblijskog teksta.

Poglavlje koje slijedi nosi naslov “Živjeti savez s Bogom – zгода iz Biblije”. obrađuje se tema saveza s Mojsijem i Izraelom te Deset zapovijedi. Izabrani su dijelovi biblijskih tekstova koji

o tome parafrazirano govore: Izl 19,8-20; 20,1; te Ps 119,2: "Blaženi oni koji čuvaju propise njegove, čitavim srcem njega traže." Zanimljivo je da se nigdje ne referira na novozavjetne tekstove koji govore o "Deset zapovijedi" (npr. Mt 19,18-19).⁵⁷

Iduće je poglavlje naslovljeno "Ljubi Gospodina svim srcem svojim". Govor je o prve tri zapovijedi, o potrebi štovanja Isusa, Marije te svetih stvari i mjesta, kao i obvezi održavanja dana Gospodnjeg.⁵⁸ Upotrijebljeni su sljedeći biblijski tekstovi: Ps 33,21: "u njegovo sveto ime mi se uzdamo"; te Izl 20, koji govori o zapovijedima, kao i Pnz 6,4: "Jahve je jedan". Ovdje se ipak upućuje na novozavjetni tekst koji je povezan s ovom temom, a to je Mt 22,36-37: "Učitelju, koja ja zapovijed najveća u Zakonu?" A on mu reče: "*Ljubi Gospodina Boga svojega svim srcem svojim, i svom dušom svojom, i svim umom svojim.*"

Naredno poglavlje nosi naslov "Ljubi bližnjega svoga kao samog sebe." Obrađuju se 4., 5., 6. i 9. Božja zapovijed. Citiraju se samo dva biblijska teksta, a to je Ps 37,3: "U Jahvu se uzdaj i čini dobro"; te Izl 20,12-17, koji govore o ovim zapovijedima. Opet se ne donosi ni jedan novozavjetni tekst. Moglo se, na primjer, uputiti da je Isus poštovao svoje roditelje; na Isusovu zapovijed o nerastavljivosti ženidbe. Ništa od toga nema u ovom udžbeniku.

Poglavlje koje slijedi nastavlja temu Božjih zapovijedi, obrađujući 7., 8. i 10. zapovijed, s naslovom "Ljubite jedni druge kao što sam ja ljubio vas". Donose se sljedeći biblijski tekstovi: Ps 119,166: "tvoje zapovijedi izvršavam"; te Izl 20,15-17 kao i parafraziran tekst iz Lk 12,32-34, u kojem Isus upozorava da je srce ondje gdje je i blago čovjekovo. Uz osmu zapovijed donosi se i tekst iz Iv 14,6: "Ja sam Istina", ističući da istinu uvijek treba govoriti (ponovo se, dakle, ističe "pozitivan" pristup).

Četvrti dio udžbenika nosi naslov "Molimo", a prvo poglavlje u ovom dijelu naslovljeno je "Ljudi molitve". Obrađuje

⁵⁷ Na kraju poglavlja zgodno se donosi što bi obitelj mogla zajednički učiniti u življenju Deset zapovijedi; kao i povezivanje Mojsijeva vodstva sa vođama danas (vidi: *Faith First*, 180).

⁵⁸ Budući da se govori o prvim zapovijedima, tema "prvog" je lijepo uklopljena na početku ovog poglavlja, govoreći da svatko želi biti "broj jedan" – prvi. A Bog je uvijek "prvi" i trebao bi biti (vidi: *Faith First*, 181).

se tema molitve, liturgije, molitve časova te Vjerovanje. Donosi se samo jedan biblijski tekst, a to je Ps 54,4: "Poslušaj, Bože, moju molitvu". Jako je neobično da je ovo jedini biblijski tekst, budući da Sveto pismo obiluje tekstovima o molitvi.

Dvadeset peto poglavlje naslovljeno je "Molimo na razne načine", te govori o molitvi, blagoslovu i adoraciji, zahvali, molbi, zagovoru, meditaciji⁵⁹ i kontemplaciji.⁶⁰ I ovdje se donosi samo jedan biblijski tekst, a to je Ps 92,2: "Dobro je slaviti Jahvu", a na još jedan se upućuje, a to je Mt 6,5-8, gdje Isus ističe da treba moliti u skrovitosti. Smatram da je to nedovoljno za temu molitve.

Zadnje poglavlje četvrtog dijela nosi naslov "Gospodine, nauči nas moliti – zгода iz Svetog pisma". Tematska jedinica obuhvaća govor o Očenašu, Isusu kao učitelju molitve te o potrebi stavljanja Boga u središte vjerničkog života. Budući da je tema Očenaš, normalno je da se donosi ova novozavjetna molitva (Lk 11,2-4; a zanimljivo je da se na Matejevu verziju Očenaša uopće ne ukazuje, iako se na kraju poglavlja spominje). Donosi se još i Ps 5,3: "tebe vruće zazivam".

Moglo bi se reći da ovim četvrtim dijelom završava klasični dio udžbenika, jer ono što slijedi, a naslovljeno je "Mi slavimo", govori o liturgijskoj godini i poglavlja nisu klasična poglavlja za svladavanje građe. Govori se o liturgijskoj godini, tj. o svim dijelovima liturgijske godine, od došašća, božićnog vremena, vremena kroz godinu, korizme te uskrsnog vremena. U ovom dijelu se ukazuje na pojedina evanđeoska čitanja tijekom liturgijske godine, tj. ističe se potreba čitanja ovih ulomaka iz Biblije, te se na taj način potiče čitanje Svetog pisma. Na

⁵⁹ Donosi se i primjer kako meditirati. Osobno mi se čini da je za djecu ovog uzrasta meditacija prezahtjevna i da nije baš prikladna za ovaj uzrast (vidi: *Faith First*, 223).

⁶⁰ Govoreći o molitvi, ističe se i "molitva kroz hodočašće", te se potiče na hodočašće u Svetu Zemlju. Međutim, zanimljivo je da, uz sliku Nazareta, slika Jeruzalema ne prikazuje kršćanska hodočasnička mjesta, nego je prikazan Zid plača i Kupola na stijeni, dakle židovsko i muslimansko sveto mjesto. A možda najvažnije mjesto kršćanstva, slika bazilike Isusova groba i uskrsnuća se ne donosi (vidi: *Faith First*, 221).

još nekoliko mjesta ukazuje se na biblijske tekstove, ali ne prečesto.⁶¹

Koja bi se konačna ocjena mogla dati ovom udžbeniku? Iz predstavljenog sadržaja moglo se uočiti da udžbenik ima i pozitivnih i negativnih strana. Pozitivna strana ovog udžbenika jest i u tome što na kraju svakog naslova donosi nekoliko poticaja što djeca trebaju učiniti skupa s roditeljima. Dakle, potiče se zajednički rast u vjeri cijele obitelji, i roditelja i djece. Jer odgoj u vjeri nije samo zadaća učitelja u školi nego i roditelja.

Ovaj udžbenik je malo "ozbiljniji" od hrvatskog udžbenika za djecu četvrtog razreda. U hrvatskom udžbeniku ima više primjera, a ovdje se ipak više traži osobni stav, razmišljanje, veći angažman, tj. viša razina zrelosti, kako fizičke, tako i duhovne. Dokaz tome je i činjenica da se nakon svakog naslova upućuje na čitanje *Katekizma Katoličke Crkve* (skupa s roditeljima). Ovaj udžbenik isto tako daje više materijala za rad na satu; čak bih rekao da se sve teško može i obraditi za jedan školski sat. U usporedbi s hrvatskim udžbenikom, teme su čak premale za jedan školski sat, i čini mi se da vjeroučitelji katkad moraju sami tražiti teme da bi ispunili jedan školski sat.

Udžbenik ujedno donosi primjere svetaca i zauzetih kršćana koji su svojim životima približili i oživotvorili Božje zapovijedi. To jest, svako poglavlje donosi odsjek pod naslovom "Naša Crkva pravi razliku – pomak", tj. kako Crkva pravi pomak nabolje, s time da se ostavlja mogućnost da svaki učenik izabere na koji će način, nakon svakog poglavlja, poduzeti nešto da svijet učini boljim. To je jako dobar i pozitivan pristup – za svaku pohvalu.

Dobra strana udžbenika i je i ta što se nakon svakog dijela gradivo ponavlja, u obliku neke vrste testa. Udžbenik također često barata pojmovima "prijateljstvo", "ljubav", i to povezano s Bogom; potreba čovjekova prijateljevanja s Bogom, te Božja ljubav prema ljudima.

Nažalost, ne može se reći da je Biblija središte ovog udžbenika. Biblijske teme jesu prisutne, no ovo je više "teološki"

⁶¹ Vidi npr.: *Faith First*, 250, 252, 258, 259, 263, 276, 280.

negoli “biblijski” udžbenik. Citati iz Biblije uglavnom su kratki, od samo nekoliko redaka, i oni uglavnom potkrjepljuju teme iz udžbenika. S druge pak strane, sve teme su prožete Biblijom, tj. o svim se temama govori kroz događaje iz Biblije, a ne nekim poticajnim pričama, kao što je to slučaj u hrvatskom udžbeniku. Dakle, pozadina je uvijek biblijska i biblijski događaji se prepričavaju, ali nije često izravno upućivanje gdje se ti događaji nalaze u Bibliji.

3. BIBLIJA U KATEHEZI DANAS – SMJERNICE I POTICAJI

Nepotrebno je naglašavati važnost Riječi Božje u životu pojedinca, kao i u životu cijele crkvene zajednice. Zanimanje za Bibliju dobilo je svoj zamah među katoličkim pukom posebno nakon Drugoga vatikanskog koncila. No još ima mogućnosti za davanje šireg prostora Bibliji u životu Crkve. A što je to što bi trebalo učiniti da Sveto pismo dadne novu energiju životu Crkve, ne samo djece u katehezi, nego i odraslih?⁶² Jedna od mogućnosti i potreba jest Riječ Božju gledati i doživljavati iznutra: biblijske zgode nisu zgode koje su se dogodilo tisućama godina ranije, nego zgode koje se trebaju “događati” danas, zgode koje treba proživljavati iznutra. Biblija ne smije ostati “informativna”, ona mora biti “formativna”. Ona mora utjecati na osobnu preobrazbu. Svaki vjernik neprestano mora postavljati pitanja: što pojedini biblijski ulomak govori meni; koje značenje on ima za mene; je li biblijska poruka pojedinog ulomka postala stvarnost, je li realizirana u mom životu?

Da bi kateheza bila još plodnija, posebno među djecom, potrebno je slijediti određene katehetske metode.⁶³ Cilj kateheze,

⁶² Korisne ideje mogu se naći kod: Eugene LaVerdiere, *The Bible in adult catechesis*, u: *New Catholic World*, January/February 1987., 28-32.

⁶³ O katehetskim metodama vidi i Emilio Alberich, *Méthodes et enjeux catéchétiques*, u: *Lumen Vitae* 44 (1989), 127-135. Autor ističe da metoda i sadržaj katehetskog učenja ne isključuju jedno drugo, nego da obje stvari treba uzeti u obzir. Kateheza ne smije biti jednostavno sredstvo da se prenese sadržaj. Nego nad sadržajem treba promišljati i aktivno sudjelovati kad se dijalogizira o sadržaju.

kao što ističe *Catechesi tradendae*, jest “uvesti čovjeka ne samo u dodir, nego u zajednicu, u bliskost s Isusom Kristom”.⁶⁴ Što se tiče kateheze, postoji nekoliko nužnih dijelova u pripremi i izvedbi kateheze.⁶⁵ Prvi korak je *molitva*. Ni jedna kateheza ne bi smjela započeti bez prethodne molitve. Molitva, pa makar se sastojala od samo nekoliko riječi, mora biti uvod u katehezu, jer kateheza mora pomoći u stvaranju uvjeta za mogućnost produbljenja Božje riječi u srcima slušatelja. Drugi korak je *navještaj* (latinski *annuntio*, što znači objava, navještenje⁶⁶). Kateheza mora pomoći da Božja riječ odjekne u srcima ljudi. Tijekom kateheze treba izbjegavati raspravu (kateheza nije rasprava nakon neke političke emisije); kateheza je prije svega navještaj Radosne vijesti. Treći korak je *tumačenje*. Poruku treba tako prenijeti da ona bude razumljiva slušateljima. Kateheta mora pronaći način da se poruka “inkulturira” u srcima slušatelja. Svako tumačenje pojedine teme mora uvijek početi i završiti s Bogom. Teme moraju imati svoj oslonac u Bogu, a ne na sposobnosti i vještini katehete. Središte katehetske pouke je Bog, objavljen u Isusu Kristu. Kateheta je samo prst koji upire u Krista. Ako ljudi gledaju samo na to koliko je dobar kateheta, tada kateheza nema velike vrijednosti. Kateheza ne smije biti samo naučena i prenesena lekcija. Kod tumačenja se mogu, a i trebaju koristiti sva dostupna tehnička pomagala, poput DVD-isječaka, glazbe, umjetnosti itd. – svega što bi moglo pomoći boljem shvaćanju te nakon toga eventualnoj promjeni života nabolje. A to je upravo i četvrti korak u katehezi. Kateheza mora pobuditi pitanje kako dotično učenje *primijeniti* u svakodnevnom životu. Kateheza mora potaknuti na pitanje kako Radosnu vijest oživotvoriti i ostvariti. I zadnji katehetski korak mora biti *zahvala*. Kao što svaka kateheza mora započeti molitvom, tako mora završiti zahvalom Bogu. Pavao je svoju zahvalu lijepo izrazio riječima: „A ja, Bože sačuvaj da bih se ičim ponosio osim križem Gospodina našega

⁶⁴ *Catechesi tradendae* 5.

⁶⁵ Usp. Francis D. Kelly, *The Mystery we Proclaim: Catechesis for the Third Millennium*, Our Sunday Visitor, Huntington, 1999., 138-147.

⁶⁶ Vidi: Jozo Marević, *Latinsko-hrvatski enciklopedijski rječnik*. I. svezak A-L, Marka - Matica hrvatska, Velika Gorica - Zagreb, 2000., 160.

Isusa Krista po kojem je meni svijet rasset i ja svijetu“ (Gal 6,14). Dakle, kateheza mora voditi Kristu; Kristu koji mora boraviti u srcima ljudi, kojeg čovjek mora ljubiti i prihvatiti kao Spasitelja, Gospodina i brata.

Župna kateheza, a posebno vjeronauk u školi, mora paziti da ne postane previše “znanstven”. To jest, ne smije se dopustiti da vjeronauk u školi postane samo jedan od predmeta koji se mora položiti. Vjeronauk u školi ne smije biti samo “školski” predmet, on mora biti više životan! Jer i Sveto pismo nije “školski” udžbenik, nego udžbenik života. Kateheta, koliko god ne smije biti “učitelj” u strogom školskom smislu riječi, on ipak mora biti učitelj života.⁶⁷ Ali “škola” (vjeronauk u školi) i “kateheza” (župna kateheza) ne smiju se poistovjećivati. Poučavanje s propovjedaonice različito je od poučavanja “s katedre”. Učitelji u školi poučavaju o religiji, a župne katehete poučavaju o Evanđelju i kršćanskoj doktrini. Cilj katehetskog poučavanja je formirati ljude da žive vjerničkim životom. Zadaća kateheta, kako je opisuje Nacionalni katehetski direktorij za SAD je “naviještati Kristovu poruku, sudjelovati u nastojanjima razvoja kršćanske zajednice, voditi ljude prema bogoštovnom životu i molitvi, te ih motivirati da služe drugim ljudima”.⁶⁸ Međutim, treba biti iskren, ne može svaki kateheta ispuniti sva ta očekivanja. Nisu svi obdareni da budu navjestitelji, da budu oni koji formiraju zajednice, da budu profesionalci u bogoštovno-liturgijskom životu, niti da budu glavna pokretačka snaga bratskog služenja. Poznavanje Biblije svakako je od velike pomoći u ovim službama.

Katehezasene sastojisamou “profesionalnom poučavanju”. Nije dovoljno da određena zemlja ima izvrsne katehetske materijale, razrađene programe i pomagala i da može jamčiti da će imati dobre katolike. Ne. Čovjek uči biti katolik sudjelujući

⁶⁷ Izraz “učitelj” vrlo se često u Novom zavjetu primjenjuje na Isusa. Zapravo, pojam “učitelj” u Novom se zavjetu spominje više od 40 puta (usp. Jaroslav Pelikan, *Jesus through the Centuries*, Yale University, New Haven, 1985., 9-20).

⁶⁸ *Sharing the Light of Faith: National Catechetical Directory for Catholics of the United States*, United States Catholic Conference, Washington, D. C., 1978., br. 213.

u liturgijskom životu zajednice. Bez sakramentalnog života nema istinskoga katehetskog napredovanja.

3.1. *Pravci današnje kateheze*

U kojem pravcu bi trebala ići današnja i buduća kateheza? Što bi sve kateheza trebala uključivati? Ovdje se nudi nekoliko prijedloga.

1. Kateheza mora biti totalna.⁶⁹ Ona mora uključivati župu, obitelj, školu. Ona mora *informirati, formirati i transformirati* osobe i zajednice. Ljudi su gladni dosljedne vjere koja hrani njihovu duhovnost. Kateheza mora informirati ljude cjelovito glede sadržaja vjere – dakle uključivati i Pismo i tradiciju i moral i bogoštovlje. Kateheza mora potaknuti ljude da budu aktivni učenici, poticati ih na samostalno promišljanje, na osobno razumijevanje njihove vjere – da ona postane dio njih, i da vjera postane samostalni izbor koji će slijediti i živjeti. Kateheza ne smije informirati samo kognitivno nego mora dosegnuti u dubinu srca, u samu srž čovjekovu, u njegovu dušu. To informiranje ne smije biti nerefleksivna indoktrinacija, nego poticaj da čovjek sam uoči što biblijske zgrade znače; da ne vjeruje radi drugih, nego da se sam uvjeri (“Sada više ne vjerujemo zbog tvoga kazivanja; ta sami smo čuli i znamo: ovo je uistinu Spasitelj svijeta”. Iv 4,42). Kateheza mora i formirati, tako da vjera ne bude samo dio vjerničkog identiteta nego odlučujući čimbenik koji sve prožima. Vjera se mora odražavati u svemu što vjernik čini. A formiranje kršćanskog identiteta neodvojivo je od kršćanske (vjerničke, župne) zajednice.⁷⁰ Kateheza ima zadaću i transformirati vjernika, tj. dovesti ga do obraćenja. No obraćenje nije završen proces, nego dinamičan proces; obraćenje je više put, a manje završena etapa puta.

⁶⁹ Vidi: Thomas H. Groome, *Total Catechesis/Religious Education: A Vision for Now and Always*, u: Thomas H. Groome – Harold Daly Horell (ur.), *Horizons & hopes: the future of religious education*, Paulist Press, New York, 2003., 1-29.

⁷⁰ Da bi netko postao dio jednog naroda, recimo, Hrvat, bitno je da raste u zajednici Hrvata. Tako i kršćanin, da bi postao kršćanin, bitno je da raste i razvija se u zajednici kršćana.

Obraćanje je neprestani osobni rast u vjeri, ali i zajedničko nastojanje da se Crkva i društvo transformiraju prema načelima Božjeg kraljevstva. Transformacija uključuje trajnu preobrazbu. Vjernici moraju postati "Isusovi šegrti" koji će živjeti svoju vjeru smjelo i javno.⁷¹

A kako da taj "totalni" pristup bude učinkovit? Vraćanjem Božje riječi u samu srž naviještanja katoličke vjere. Totalna kateheza uključuje svake čimbenike vjerničke zajednice (župu, školu) i cjelovitog vjernika te svakog člana vjerničke zajednice da dijeli svoju vjeru s drugima.

2. Središnja zadaća katehetskog poučavanja je donijeti katehetsku svijest u svaki vidik vjerničkog života i djelovanja, te omogućiti onima koji se prvi put susreću s Bogom da Boga otkriju u svakoj osobi, na svakome mjestu i u svim stvarima.

3. Današnja kateheza mora povezati katehezu i duhovnost.⁷² Kateheta mora dopustiti srcu da ga zapali Duh, da onda utjelovi evanđeoske vrijednosti u svijetu. To se prije svega odnosi na one vjernike koji su već poučeni u vjeri. Dakle, kod onih kod kojih je kršćanska vjera već uhvatila korijenje, duhovnost i rast u vjeri možda su još emotivniji poziv. Kateheza nije samo prenošenje informacija nego je i formiranje u vjeri. Ono što je najvažnije u katehetskom djelovanju, odnosi se na srce samog katehete. To svaki poučavatelj osjeti! Jasno je da su važni dobri udžbenici, programi, pedagoški pristupi, ali je još važniji kateheta koji je brižan, koji voli učenike; koji dijeli i patnje i dvojbe i radosti i nade s učenicima. Osobna vjera i duhovnost moraju ići zajedno; mora postojati poveznica između nutarnjeg i vanjskog.

4. Današnja kateheza mora biti "virtualna".⁷³ Naime, živimo u "virtualnom" svijetu, a kateheza mora biti povezana

⁷¹ Vidi: Edith Prendergast, *Foreword*, u: Thomas H. Groome – Harold Daly Horell (ur.), *Horizons & hopes: the future of religious education*, Paulist Press, New York, 2003., VI.

⁷² Colleen M. Griffith, *Spirituality and Religious Education: Fostering a Closer Connection*, u: Thomas H. Groome – Harold Daly Horell (ur.), *Horizons & hopes...*, nav. dj., 51-62.

⁷³ Vidi: Tom Beaudoin, *'Virtual' Catechesis: Religious Formation of the Post-Vatican II Generations*, u: Thomas H. Groome – Harold Daly Horell (ur.),

sa životom, sa životom kako ga ljudi danas žive, s jezikom koji se danas upotrebljava. Mlade generacije koriste razne oblike sredstava društvenog priopćavanja. Elektronički mediji dominantni su u životu velikog broja ljudi i to treba imati na umu kod katehizacije.

Kateheza ima samo jedan izvor, a to je Božja riječ, koja se u potpunosti objavila u Isusu Kristu. Svi oni koji su uključeni u katehetski proces, moraju biti svjesni Božje ljubavi, Boga koji je “ludo zaljubljen u nas”, i odgovoriti na tu ljubav; a istovremeno produbljujući međuljudske odnose. Ni katehizacija ni evangelizacija nisu moguće, a ni učinkovite bez Božjeg djelovanja po Duhu. Bog je onaj koji nadahnjuje i pokreće svaki katehetski napor. On je inicijator (inicijalna kapsula), a kateheta mora biti realizator (eksplozivna naprava – u naviještanju Božje riječi).

Jedan živući engleski pjesnik, David Whyte, napisao je da su današnji ljudi gladni, “a lijepa-dobra riječ je kruh za tisuće”. Parafrazirano rečeno, ljudi su gladni, a imaju “lijepu riječ – *euangelion* – radosnu riječ-vijest” koja je kruh za tisuće i tisuće. Današnja kateheza treba to imati na pameti te još izraženije nuditi ovu Riječ u naviještanju. To je zadaća kateheze danas.

ZAKLJUČNE MISLI

Može se reći da su se vjeronaučni udžbenici prije Drugoga vatikanskog koncila koristili “intelektualističkom pedagogijom”, tj. metodom pitanja i odgovora, gdje se na vjeru gledalo prije svega kao na “dužnost – obvezu” jer je tako propisala Crkva.⁷⁴ Možda je najveći problem katekizama i vjeronaučnih udžbenika prije Drugoga vatikanskog koncila bio taj što u njima, iako je bilo biblijskih citata, Biblija nije zauzimala središnje mjesto, nego se Biblija koristila samo kao “dokazni materijal”, tj. kao pomoćno sredstvo za dokazivanje dogmatskog vjerovanja. Citati iz Biblije koji su korišteni,

Horizons & hopes, nav. dj., 63-80.

⁷⁴ Vidi: Joël Molinaro, *La réception d'un catéchisme après Vatican II: le catéchisme de l'Église catholique*, u: *Lumen Vitae* 64 (2009), 417-433.

uglavnom su bile Isusove riječi koje su se odnosile najčešće na sakramente, njihovu uspostavu ili njihovu primjenu. Dakle, katekizmi su se uglavnom oslanjali i naglašavali definicije i vjerski nauk, doktrinu, a ne toliko Bibliju koja je temelj svih definicija i doktrina. Biblija se stavljala po strani, možda zbog straha od privatnog tumačenja Svetog pisma, što je bilo prošireno među protestantskim svijetom.

Iako katekizmi i vjeronaučni udžbenici nisu imali Bibliju kao središnju os, ipak se ne može i ne smije isticati samo njihova negativna strana. Biblijske zgode koje su prikazane, pomogle su mlađim naraštajima da osjete Božju ljubav, unatoč ljudskoj grešnosti. Ujedno su podržavale uvjerenje da će Bog na kraju nagraditi one koji budu vjerni Kristu i Crkvi. Stoga je zadaća i današnjih vjeronaučnih udžbenika i ostalog katehetskog materijala još više stavljati u središte Božju riječ, da ljudi konkretnije osjete Božju ljubav.

Bible in Some Croatian Catechism Textbooks for the Fourth Grade of Primary School Before and After the Second Vatican Council and Comparison with the Textbook in the United States

Summary

Catechesis is a systematic teaching and training of people to meet and embrace faith in God and to get to know God as well as possible. And the easiest way to meet God is His word – Holy Scripture. Unfortunately, Holy Scripture has not always been the centre and source of catechesis. Fortunately, in the late 19th century catechesis and materials for parish catechesis started to emphasize the importance of the Bible in catechetical process, and that emphasis has not stopped until today.

Biblical speech in catechesis must call for imitation, and also must be tailored to the ages of those who are the subject of catechesis. Studying some catechism textbooks of Croatian

speaking countries for the fourth grade of primary school, one can see that the catechism textbooks from 1880s to 1990s were not sufficiently biblically founded nor appropriate for the specified age. Some textbooks followed the scholastic-catechetical concept of questions and answers, and some others were more socio-religiously oriented and inappropriate to the situation and culture of Croatian speaking countries. One cannot say that Holy Scripture was not present in those books, but it did not play the main role, but only a supporting and descriptive role.

The catechism textbook published in 2005 is much more appropriate and biblically founded than the previous ones in Croatian speaking countries. The driving force of that textbook is the Bible. Comparing Croatian textbooks with a catechism textbook used in USA, we can say that that textbook, with many of its positive points, has some drawbacks, i.e. it is insufficiently focused on the Bible, Bible is not in the centre of that textbook.

What do we need to do today to place the Bible in the centre of catechism lessons? We need to look on the word of God and experience it from within; it must be formative, not informative. It must lead to action and to active liturgical life. It must be total: it must inform, form and transform. Catechetical awareness must break into every aspect of believers' life and actions, and a catechist has to be the man of faith who will offer food – God's word - to the hungry man of nowadays.

Key words: catechism textbooks, Holy Scripture, catechesis of children, centre of catechetical lesson, "total catechesis".